

УДК 351.71

Н. Т. Төленбергенова,
Қазақстан Республикасы Президентінің
жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы
Дипломатия институты Мемлекеттік және шет
тілдері кафедрасының профессоры, п. ф. к.

МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ЖӘНЕ ТІЛДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІК

Аңдатпа

Мақалада мемлекеттік қызметшілерге қазақ тілін сапалы оқыту әдістемелері қарастырылады. Автор мемлекеттік қызметке дейінгі тілдік білім беру мен мемлекеттік қызметшілерді оқытуды салыстыра отырып, соңғыларын сапалы оқытудың әдістемелері ұсынылады. Сонымен қатар мақалада мемлекеттік қызметшінің тілдік құзыреттілігін арттыратын материалдарды оқыту жолдары көрсетілген.

Тірек сөздер: сапалы оқыту, әдістеме, тілдік құзыреттілік.

Аннотация

В статье рассматриваются современные методики качественного обучения государственному языку. Автор предлагает новые подходы обучения, методические рекомендации по совершенствованию языковой компетенции государственного служащего.

Ключевые слова: качественное обучение, методика, языковая компетенция.

Abstract

The paper reviews modern methods of quality teaching of the official language. The author proposes new ways of teaching, guidelines to improve the linguistic competence of the civil servant.

Key words: quality teaching, techniques, language competence.

Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы оқу үрдісіне мемлекеттік қызметшілердің тілдік құзыреттілігін ресми стильде арттыру технологияларын енгізумен 2006 жылдан шұғылданады. Инновациялық, дидактикалық-әдістемелік жұмыстардың нәтижесінде, Академияның қайта даярлау, біліктілікті арттыру курстары мен магистратура, докторантурада «Ресми қазақ тілі», «Мемлекеттік тілде іс қағаздарын жүргізу», «Ресми жазылым», «Сөз мәдениеті» сияқты пәндер жүргізіледі [1, 15 б.]. Аталған пәндер бойынша, көпшілік алдында ресми тақырыптарда сөйлеуді, шешендік өнерді меңгертетін модель-үлгілер, кейс-стадилер әзірленіп, тренинг, семинар, семинар-дәрістерде кеңінен қолданылады.

Мемлекеттік басқару академиясы Қазақстан Республикасындағы арнайы оқу орны болғандықтан, тілдік жоспарлар мемлекеттік қызмет органдарының қажеттілігін ескере отырып, құрастырылады. Орталық және жергілікті басқару органдарының шақыруы бойынша, Академияның професор-оқытушылар құрамы іс қағаздарын құрастыру, аналитикалық, сараптамалық талдау, анықтама, шолу жазудың практикалық жолдары мен нормативтік құқықтық актілердегі терминдер, ресми жазылым, көпшілік алдында сөйлеу тақырыптарына дәріс, тренингтер жүргізіп, конференция, бейне-семинарлардың алқа отырыстарында баяндамалар жасап, Академияның оқу үрдісіндегі тілді оқыту технологияларын қолданып, әдістемелік көмек көрсетеді. Аталған көмектің нәтижесінде мемлекеттік қызметші қажетті құжатты нормативтік құқықтық актілерге сай құрастыру біліктілігін, яғни орфографиялық сауаттылықты, ресми стильдің ерекшелігін, терминдерін орынды қолдану мен құжат бойынша ойды логикалық жағынан реттеп, жазуды игереді.

«Ресми жазылым және мемлекеттік тілде іс қағаздарын жүргізу» курсына ресми стильде жазуға, іс қағаздарын қазақ тілінде жүргізуге бағыттайтын нормативтік құқықтық актілерді басшылыққа алады. Олар: іс қағаздарын жүргізуге қатысты қолданыстағы стандарттар, типтік бағдарлама, нұсқаулықтар [2, 10 б.]. Мемлекеттік қызметтің іс қағаздары ресми стильде мәтін құрастырумен тығыз байланысты. Мекемедегі шаблондар өзінен-өзі жазылым бола алмайды. Осыдан термин мәселесі, мәтінді дұрыс жазу сияқты әдістемелік жұмыстар мемлекеттік қызметшілердің жұмысын қиындатады.

Мемлекеттік қызметшілерге дәріс, тренингтер өткізу барысында құжатқа қажетті терминдерді нормативтік құқықтық актілерден алу біліктіліктері меңгертіледі. Мәселен, экономика саласы бойынша күнделікті жазу жұмыстарын құрастыратын мемлекеттік қызметші аталған саланың негізгі заңнамаларын басшылыққа алып, соларда көрсетілген терминдер мен анықтамаларды қолдануы тиіс.

Мемлекеттік қызметте жиі қолданылатын жазу жұмыстары: эссе, есеп (апталық, айлық, үш айлық, алты айлық, жылдық), аналитикалық жазбалар (анықтама, шолу, хат-жазба), сараптамалық талдау. Жоғарыда көрсетілген жазу жұмыстарын Академияның тілдік курстарында модель-үлгі арқылы құрастыруды үйренген мемлекеттік қызметшілердің саны жылдан-жылға өсуде. Модель-үлгілер белгілі тақырып бойынша мемлекеттік қызметшінің логикалық ойының жүйелі түрде баяндалуын, тақырыпты сипаттау, бағалау, дәлелдеу, кемшіліктерін көре білу, тақырып төңірегінде көзқарасын білдіру, нәтижелер шығару бойынша жазылымға бағыттайды.

Ресми жазылым және іс қағаздарын қазақ тілінде жүргізу жұмыстары мемлекеттік қызметшіден құжатты нормативтік құқықтық актілерге сай құрастырумен қатар тілдік біліктілікті, яғни орфографиялық сауаттылық, ресми стильдің ерекшелігін, терминдерді орынды қолдану мен құжат бойынша ойды логикалық жағынан реттеп, жазуды талап етеді. Ұсынылып отырған мақалада мемлекеттік қызметтің ресми стильде жазылатын жазу әдістемелеріне тоқталуды жөн көрдік. Мәселен, 15 сөйлемдік «Мемлекеттік қызметшілерді сапалы оқыту» эссе жұмысын орындайық. Эссе «**Тақырып бойынша ойды логикалық реттеу арқылы ресми жазу» атты төмендегі** модель-үлгіге сүйене отырып, орындалады.

Эссе: Мемлекеттік қызметшілерді сапалы оқыту

1. Эссеге кіріспе (өзектілігі, негізгі нормативтік құқықтық актілері)

Мемлекеттік қызметшілерге сапалы тілдік білім беру талаптары қолданыстағы көптеген нормативтік құқықтық актілерге сүйеніп, жүзеге асырылады. Ал мемлекеттік қызметшілерге тілді сапалы оқыту дегеніміз – мемлекет тарапынан қомақты қаржы бөлініп, 2001 жылдан оқу орталықтары арқылы жүзеге асырылып отырған өзекті мәселе.

2. Тақырыпты ашу

2.1. Тақырыптың ағымдағы жағдайын сипаттау:

Аталған өзектіліктің ағымдағы жағдайын төмендегідей сипаттауға болады:

– мемлекеттік қызметте қазақ тілді орта қалыптасқан, ұлттық мерекелер, хаттама бойынша салтанатты жиналыстардың қазақ тілінде өтілуіне барлық жағдайлар жасалған;

– 2010 жылғы 1 қаңтардан барлық мемлекеттік мекемелер іс қағаздарын қазақ тілінде жүргізеді;

– мемлекеттің қаржысына Тіл комитетінің ұйымдастыруы бойынша мемлекеттік қызметшілерді оқытуға арналған оқулықтар, оқу құралдары, сөздіктер, электронды кешендер 2000 жылдан бастап көптеп шығарылды;

– 2000 жылдан Тіл комитетінің басшылығымен мемлекеттік қызметшілерді оқыту Қазақстан Республикасы бойынша Тілді оқыту орталықтары арқылы жүзеге асырылуда.

2.2. Тақырып бойынша жетістіктерді атап өту:

Қарастырылып отырған тақырыптың мынадай жетістіктерін атап өтуге болады:

– мемлекеттік қызмет мекемелерінде қазақ тілін оқыту курстары жыл сайын өткізілуде;

– мемлекеттік тілді дамыту басқармалары, мемлекеттік тіл және ақпарат департаменттері ашылды;

– қазақ тілін білу деңгейлерін көрсететін сайыс, мерекелік шерулер көптеп ұйымдастырыла бастады;

– әр түрлі қаржылық жобалар арқылы шет мемлекеттерінде білім алған мемлекеттік қызметшілерде ұлттық сана қалыптасуда.

2.3. Тақырып бойынша проблемаларды көрсету:

Алайда, мемлекеттік қызметшілерді сапалы оқыту талаптарының бүгінгі күні мынадай проблемалар көрсетіледі:

– мемлекеттік қызметте қазақ тілді орта болғанымен, қазақша ресми стильде сөйлейтін, баяндама, аналитикалық, сараптамалық жазба жұмыстарын қазақ тілінде еркін құрастыратын мемлекеттік қызметшілердің саны жеткіліксіз;

– 2000 жылдан осы уақытқа дейін бөлініп келе жатқан қомақты қаржыға сай ұйымдастырылатын оқыту курстарының әдістемелік сапасы сын көтермейді. Бәсекелестік талабы бойынша, мемлекеттік сатып алу арқылы оқытуды ұйымдастыратын оқыту орталықтарының жұмысын тексеретін лауазымды орган жұмысын атқармай келеді, сондықтан да қазақ тілінің грамматикасын ғана меңгеріп шыққан мемлекеттік қызметшілерде сапасыз сертификаттар көбеюде, бұл фактілер мемлекеттік тілдің беделін түсіруде;

– мемлекеттік қызметтегі құжатайналым мен іс қағаздарын құрастыру орыс тілінен қазақ тіліне аудару арқылы жүзеге асуда. Сондықтан орыс тілінің мәртебесі әлі де жоғары

деңгейде, «қазақ тілін нормалау керек», «біріздендіру, терминдерді біріздендіру» деген көптеген пікірлер орыс тілінің беделін одан әрі көтереді деген ойдамын. Бір-біріміздің қателерімізді түзеп, сын айтудан кетіп, іс қағаздарындағы олқылықтардың аударманың проблемалары екенін түсіну қажет;

– баспадан шығатын тілдік өнімнің сапасына қатаң сараптамалық тексерістің жоқтығынан, қате аударылған анықтамалық, нұсқаулық, сөздік, терминологиялық басылымдар, стильдері аралас оқулық, оқу құралдары мемлекет қаржысына шығарылып, мемлекеттік қызметшілерге тегін таратылып, тілдің деңгейін түсіруде.

2.4. Берілген проблемалар бойынша ұсыныстар беру:

Көрсетілген проблемалар бойынша төмендегідей ұсыныстар беріледі:

– оқыту орталықтары тілді оқыту бағдарламаларын Мемлекеттік қызмет істері жөніндегі агенттікке сараптамаға жолдайды, келісілмеген бағдарламалармен оқыту жүргізіле береді, бүгінгі күні Агенттіктің анықтамасын сұрап, сонан кейін ғана оқытуды бастау керек;

– Қазақстанда 135 орталық тіркелген, олардың әдістемелік қызметін үйлестіретін, біріздендіретін мекеме қажет. Аталған мекеме арқылы сапалы оқыту талаптары, дидактикалық-әдістемелік құралдар әзірленіп, бағалау жүйесі енгізілуі тиіс;

– ресми стильде еркін жазатын мемлекеттік қызметшілерді уәждемелеп, заңда қолданған терминдер мен анықтамалықтарды қолдану қажет. Заңдарда аударма әдісінің салдарынан жіберілген қателер түзетіліп, терминдер енгізілсе, толықтырылып отыруы керек, ресми жазу барысында стильден ауытқымай қолданыстағы барлық терминдерді қолданып, жазуға тырысу қажет;

– мемлекеттік қызметшілерге қызметін сапалы жүргізу мақсатында, мемлекеттік қызмет мекемесі тілдік талаптарды әр деңгейге нақты құрастыру қажет, мәселен, «Б» корпусының мемлекеттік қызметшілері анықтамалық-ақпараттық құжаттарды қазақ тілінде (орыс тілінен аудармай) еркін жаза білуі қажет, «А» корпусына өткісі келсе, қазақ тілінде баяндама жасай алуы, сараптамалық-аналитикалық жұмыстардың барлық түрлерін қазақ тілінде білуі тиіс.

Басшылыққа халықаралық тілдік талаптар (тыңдау, оқу, сөйлеу, жазу) алынуы қажет.

3. Қорытынды

Мемлекеттік қызметшілерді сапалы оқыту **талаптары кәсіби тілдік құзыреттілікті дамытуға септігін тигізеді**, сондықтан осы жұмысқа тиянақты қарайтын мезгіл келді деп ойлаймыз.

Сонымен, мақалада ресми стильде жазылатын жазылымның түрлері, меңгерту әдістемелері бойынша жинақталған әдіс-тәсілдер қарастырылып, 15 сөйлемдік эссенің үлгісі берілді.

Қазақстан Республикасында тілдерді дамыту мен қолданудың 2011–2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасында көпдеңгейлі стандарт арқылы тілді А1–А2 деңгейлері бойынша қарапайым түрде пайдалану, тілді В1–В2 деңгейлері бойынша өз бетінше пайдалану және тілді С1–С2 деңгейлері бойынша біліктілікпен пайдалану көзделіп, құрылған стандартты жүйенің негізінде мемлекеттік тілді оқытудың әдіснамалық негізін дайындау көзделеді [3, 6 б.]. Сонымен қатар, құжатта қазақ тілін бастауыш сыныптарындағы оқушылардың А1 деңгейінде, орта буындағы оқушылардың А2 деңгейінде, мектептің жоғары сынып, сондай-ақ техникалық және кәсіптік білім беру мекемелері оқушыларының В1 деңгейінде, жоғары оқу орны студенттерінің В2 деңгейінде, жоғары оқу орнынан кейін білім алатындардың С1 деңгейінде игеруін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретіндігі жайлы айтылған. Бір оқу жылында Мемлекеттік басқару академиясында 3500 мемлекеттік қызметші әр түрлі курстардан (қайта даярлау, біліктілікті арттыру, магистратура, докторантура бағдарламалары бойынша оқу) өтеді. Курстардан өтуге келген мемлекеттік қызметшілердің тілдік білімі компьютерлік тестілеу және сауалнамалар жүргізу бойынша тексеріледі. Мәселен, 2012–2013 жылы жүргізілген тестілік тексеру мен сауалнамалардың қорытындысына сүйенсек, А1–А2 деңгейлі тыңдаушылар 50 пайызды құрайтынын көреміз, көбінесе ол мемлекеттік қызметшілер орыс тілді аудиторияда білім алған. 11 жыл мектепте, 5 жыл жоғары оқу орнында қазақ тіліне қыруар сағат пен қаржы бөлінсе де, өкінішке орай жағдай осындай. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру стандарттарында қазақ тіліне сағат қарастырылмаған (бала-бақша, мектеп, колледж, жоғары оқу орнында ауқымды сағат бөлінгені ескерілсе керек). Ал мемлекеттік қызметшілердің деңгейлері жайлы жоғарыда айтылды, мемлекеттік қызмет органдары ресми стильде жазуға, көпшілік алдында сөйлеуге, нормативтік құқықтық құжаттармен жұмыс істеуге үйрететін курстарды жылдан-жылға көп

талап етеді. Сондықтан да Академия мемлекеттік қызметшілерді оқыту әдіснамасын жетілдіру мәселелерімен де шұғылданады. Ол үшін ең алдымен, ересек аудиторияны оқытудың стандарттарын жетілдіру, мемлекеттік қызметшілерге үздіксіз тілдік білім беру моделін жасауды да қарастыруда, сондай-ақ тілді меңгеру үлгілерін жетілдіру мен жаңғырту көзделіп, қазақ тілінің толыққанды күнделікті қызметтік және кәсіптік қарым-қатынас тіліне айналуына белсенді еңбек етуде. Мемлекеттік басқару академиясының сайтың зерделеген кез келген адам қашықтықтан оқытудың «Мемлекеттік тілде іс қағаздарын жүргізу» мен «Ресми жазылым» курстарымен де танысады. 2011 жылдан бастап 150-дей адам өзіне қажетті курстарды меңгеріп келеді.

Жоғарыда баяндалғандар, Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясында шығармашылық, педагогикалық ізденістің және оқытудың инновациялық әдістемелерін әзірлеудің тұрақты процесінің қажеттілікке айналғанын көрсетеді. Ал бұл дегеніміз, Мемлекеттік басқару академиясы – ұйымдастырушылық және инновациялық, әдістемелік мүмкіндігі бар бірден-бір ғылыми-білім беру орталығы.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 *Тілдерді қолдану мен дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы – Астана, 2010 – 50 б.*

2 *Ұйымдастырушылық-өкімдік құжаттама. ҚР СТ 1042–2001 – Астана: МБА, 2001 – 38 б.*

3 *Тәуелсіздік және тіл саясаты: Мемлекеттік қызметшілердің біліктілігін арттыру семинары материалдарының әдістемелік жинағы – Астана: МБА, 2010 – 159 б..*

Дата поступления статьи в редакцию 25.10.2013